

Đi Về Cõi Tịnh

Nghiêm Xuân Cường

(29-12-2006)

Mẹ tôi mất vào buổi trưa cuối tháng Bảy. Mẹ đi nhẹ nhàng như một hơi thở. Một tuần trước khi mẹ mất, người chị lớn gọi tôi từ Cali:

“C oi, em có về được không, mẹ sắp đi rồi- chắc cũng chỉ độ nay mai thôi.”

Cũng lạ, mình sống với mẹ gần cả cuộc đời, mình lớn lên, mẹ già đi, sức khoẻ mỗi ngày yếu dần như chiếc đèn dần cạn dầu, biết rằng sẽ có ngày mẹ ra đi nhưng dù ai có sửa soạn đến mấy, đến phút từ ly cũng chẳng thể nào sẵn sàng. Nước mắt từ đâu tràn đầy mắt tôi; vé đã lấy, chỉ chưa đặt tiền ‘confirm’ thì buổi tối chị tôi lại cho biết:

“Chiều nay anh H về, mẹ đã khoẻ lại rồi, mẹ nói sẽ ráng đợi em đó.”

Sáng thứ ba 25 tháng 7, 2006. Tôi đi chuyến sớm nhất từ Detroit. Ngồi trên máy bay tôi cứ thấp thỏm, không biết mình đến nơi có còn kịp gặp mẹ phút cuối không. Tôi chỉ còn biết cầu nguyện các Chư Phật và Bồ Tát gia hộ cho mẹ được tâm vắng lặng bình an khi ra đi; lòng thâm nghĩ, nếu còn duyên thì sẽ còn gặp mẹ, có lo cũng đâu ích gì. Tôi đến phi trường LA cũng đã hơn một giờ trưa, và về tới nhà chị Nh cũng đã gần hai giờ. Tôi vội chạy lại giường nơi mẹ tôi đang nằm từ hơn hai tuần lúc ở hospice về. Các chị lại nhắc mẹ:

“Me oi, em C. về rồi này me!”

Mắt vẫn nhắm như từ cả tuần trước, mẹ đưa bàn tay khẳng kheo về phía tôi. Tôi cầm lấy bàn tay mẹ tôi, nắm chặt lại. Đây cũng là đôi bàn tay thương yêu mà hơn bảy chục năm trời đã miệt mài cho ba tôi và tất cả các anh chị em chúng tôi.. Mẹ nằm đó, thân thể gầy yếu sau nhiều năm bị bệnh tiểu đường, tôi nhìn mẹ, lại nhìn tấm hình Ba Mẹ tôi chụp trước đó vài năm. Hơn bảy mươi năm trời mà các cụ còn gắn bó, đi đâu cũng không rời nhau một bước. Mấy hôm nay về đây tôi sẽ đọc Bát Nhã Tâm Kinh cho mẹ nghe. Tôi giở trang Kinh Bát Nhã bằng tiếng Việt trong Nhật Tụng Thiền Môn năm 2000 của Thầy Nhất Hạnh đọc cho mẹ nghe:

Bồ Tát Quán Tự Tại khi quán chiếu thâm sâu Bát Nhã Ba La Mật (tức diệu pháp trí độ) bỗng soi thấy năm uẩn đều không có tự tánh. Thực chứng điều ấy xong, Ngài vượt thoát tất cả mọi khổ đau ách nạn...

Mẹ oi, mẹ ra đi an vui nhé không có gì để vương bận đâu. Mà có lẽ mẹ hiểu điều ấy cũng dễ thôi vì tuy rằng ít đi chùa mẹ vẫn thực hành bố thí suốt cả đời mẹ rồi. Chị Kh. kể có một lần (lúc còn ở Việt Nam năm 1973) sau khi lãnh lương, chị vui sướng lắm đến gặp mẹ, nói:

“Hôm nay con mới lãnh lương, mẹ có cần mua sắm gì không?”

Mẹ bảo: “Con đưa mẹ một ngàn. Hôm nay con chở mẹ lên Lăng Ông nhé.”

Lăng Tả Quân Lê Văn Duyệt, tên quen thuộc là Lăng Ông ở cách nhà chúng tôi nửa giờ xe. Trước cửa Lăng có hàng chục người ăn mày lúc nào cũng túc trực sẵn, chờ khách thập phương hảo tâm. Vừa thấy mẹ và chị Kh họ xúm chung quanh bà cụ. Mẹ cầm lấy nắm tiền đưa cả cho một người có vẻ lớn tuổi nhất trong bọn:

“Đây, các ông bà cầm lấy mà chia nhau nhé!”

Mẹ vừa đi, họ lại chạy theo xin tiền nữa. Mẹ cười, bảo:

“Có bao nhiêu tôi đã cho cả rồi còn đâu mà cho!”

Chị Kh hỏi mẹ:

“Sao mẹ bảo cần tiền tiêu mà lại đưa cả cho họ?”

Mẹ cười hờn nhiên:

“Thì họ tiêu cũng đâu khác gì mình tiêu đâu.”

Một lần khác, mẹ và chị Kh. đang ngồi trên xe buýt bỗng nhìn thấy một bà cụ đang che nắng cho người con trai, có lẽ là một thương phế binh cụt cả hai chân, giữa trời nắng gắt của trưa hè Sài Gòn. Mẹ bảo ông tài xế xe buýt:

“Xin ông dừng xe ngay được không, tôi muốn xuống cho bà cụ ít chục bạc.”

Ông tài xế phản đối:

“Phải có trạm mới dừng được chứ. Bà chờ trạm sau đi.”

Về nhà, mẹ kể lại mà cứ ầm ức thương hai mẹ con người thương phế binh ấy.

Tính mẹ vốn rất thương người. Những người hoạn nạn, túng thiếu, chỉ cần hỏi là mẹ tìm cách giúp ngay. Nếu trong nhà (thường khi) không có, mẹ lại đi hỏi người khác để vay hộ, kết quả là có nhiều lần mẹ đã phải “trả nợ đay”. Khốn nỗi vì “*chẳng có cái đại nào giống cái đại nào*” khi có người khác hỏi mẹ lại quên chuyện cũ và nhận lời giúp nữa. Những người giúp việc trong nhà, khi có việc đi đâu, ở nhà để dành phần cơm, mẹ cũng lựa miếng ngon nhất cho họ. Đối với những người nghèo, kém may mắn hơn mình, mẹ chẳng bao giờ có ý khinh khi mà luôn nói:

“Chẳng qua là mình may mắn hơn họ mà thôi.”

Nhà đông mười người con, lúc di cư vào Nam, bố làm công chức lương chẳng bao nhiêu nên lúc nào mẹ cũng phải lo toan sao cho các con đầy đủ. Mười tám năm ở với gia đình, tôi chưa thấy mẹ có nữ trang gì ngoài chiếc nhẫn cưới giản dị. Lúc mất mẹ cũng chỉ có một chiếc bông tai nhỏ bằng cẩm thạch. Mỗi dạo Tết Trung Thu, tôi lại nhớ những năm còn bé- lúc ấy tôi khoảng 12-13 tuổi - mẹ lại làm bánh dẻo để bày bán kiếm thêm chút tiền chi tiêu cho gia đình. Gian nhà nhỏ bỗng nhiên trở nên nhộn nhịp, chỗ này một nồi nước đường chỗ kia để nhân bánh, chỗ nọ để khuôn, chỗ khác nhồi bột... Những tiếng khuôn đập vào sạp gỗ cứ liên miên bất tận. Mẹ vất vả là vậy mà chẳng bao giờ thấy

mẹ than phiền. Sau này khi mẹ mất vài tháng, các chị kiểm được cuốn sổ tay nhỏ của mẹ có ghi những giòng mực đã phai:

-tháng 5, 25 1966 hôm nay bốc hụi

-tháng 8, 1966 trả nợ cho ông bà M.

-tháng 4, 1967 mua hụi tại nhà bà N.

-tháng 10, mượn ông M. 100,000 lãi 6 phân...

và sau cùng

-từ tháng 7, 1978 các con đi Mỹ gửi tiền về bây giờ mới trả hết nợ

Tôi đọc những giòng đơn giản đó mà thương mẹ xiết bao. Mấy chục năm trời mẹ sống với mình, có lúc ở ngay bên cạnh mà mình có hiểu mẹ đâu. Bố tôi thì trái lại, bố biết là mình có người vợ rất đảm đang và lo toan, bố viết bài thơ tặng mẹ:

Hiền Thê

*Điều khiến lo toan hết sức mình
Xây nhà, mở tiệm việc tinh tinh
Kỹ sư nếu luyện dư bằng cấp,
Gia chánh, chuyên theo mấy khoa trình.
Giòng dõi nho phong nguồn đức tính
Công, dung, ngôn, hạnh, nghĩa chung tình.
Bao năm chỉ thắm duyên càng đậm,
Thế sự thăng trầm chẳng kém xinh.*
1965

Bố mẹ sống với nhau bảy mươi hai năm, từ tháng 11 năm 1934. Năm ấy bố tôi hai mươi sáu tuổi (hăm bảy tuổi ta) mới mai nhiều đám nhưng không thành. Một buổi sáng chủ nhật, tháng 9 năm 1934, ông đi ngang qua công viên trước cửa Vọng Cung (Thái Bình) bỗng thấy mẹ băng qua vườn hoa về nhà. Bố tôi thuật lại như sau:

Hên

Không hên mà nên

*Hăm bảy tuổi rồi ế thực ư?
Gió đưa hạnh phúc đến không ngờ!
Bình minh soi tỏ công viên tình,
Nhẹ gót băng qua bóng tiểu thư.
Mới lái tuần đầu nhờ mẹ bạn,
Tân hôn trong tháng thoáng như mơ!
Tình yêu Hồng thắm tuần trăng mật,
Tiếng sét âm thanh mãi đến giờ.*

Đúng là *tiếng sét âm thanh* vẫn còn mãi tận hơn bảy mươi năm sau. Hai ông bà cụ già đi đâu cũng có nhau, những lúc còn khoẻ bố tôi vẫn nấu sữa cho mẹ dùng

...
*Nấu cháo luộc khoai bưng tỉnh sáng
Bung ngô, pha sữa lúc lên đèn.
Cơm lành canh ngọt thêm ngon miệng
Dưa nén, mắm nêm vẫn thấy thềm...*

Chị Nh. ở chung nhà để săn sóc bố mẹ, kể lại là mỗi đêm khi mẹ trở mình thì sẵn cái còi đeo ở tay bố lại thổi “toe-toe” lên mấy tiếng, chị lại chạy vội vào để xem bố mẹ cần gì, có đêm bố thổi còi cả mấy lần làm chị thật vất vả. Mấy hôm nay, bố tôi buồn lắm, bỏ ăn, bỏ ngủ. Tính ông cụ vốn đã ít nói, bây giờ lại càng khó cậ được nửa câu. Trưa thứ Tư, chú Nghiêm Xuân T. đến thăm bố tôi, ông cụ nói:

“Bà ấy mà đi thì tôi cũng chẳng thiết sống nữa!”

Chú T. nói:

“Anh phải ráng ăn mà sống chứ, bây giờ mà anh cũng nằm xuống thì chúng nó lo không xuể đâu!”

Bố tôi bị ung thư bàng quang (bladder cancer) từ tháng 8, 2005, mấy lần tiểu giải phẫu, sức cũng đã rất yếu từ mấy tháng trước nhưng vẫn ráng gắng gượng vì ông cụ nói:

“Tôi mà đi trước thì bà ấy khổ lắm.”

Tôi thứ Tư, 7-26-06. Hôm nay tôi lại đọc Bát Nhã Tâm kinh cho mẹ nghe:

...Nghe đây Xá Lợi Tử: Sắc chẳng khác gì không, không chẳng khác gì sắc. Sắc chính thực là không, không chính thực là sắc. Còn lại bốn uẩn kia, cũng đều như vậy cả. Xá Lợi Tử nghe đây: Thế mọi pháp là không, không sanh cũng không diệt, không thêm cũng không bớt, không như cũng không sạch....

Tôi hát cho mẹ bài Năm Uẩn Chẳng Là Ta nhạc phổ từ Bát Nhã Tâm Kinh. Mắt mẹ vẫn nhắm chặt, hơi thở đều. Mẹ ơi, mẹ có nghe không chúng con đang hát ru mẹ đây? Chị Tr. đứng cạnh tôi, hai chị em dựa vai vào nhau, tay nắm tay cùng hát cho mẹ nghe. Mấy chục năm trước mẹ ru cho chúng tôi ngủ, bây giờ chị em chúng tôi lại hát cho mẹ nghe. gương mặt mẹ thật là bình yên.

Chiều thứ Sáu, 28 tháng 7, 2006. Hôm nay các anh chị trong Ban Hộ Niệm Đạo Trảng L.H. cùng một số Chư Tôn Đức Chùa B.N. cũng đến cầu an và tụng kinh cho mẹ. Mấy tháng nay, chị Kh. và quý vị trong Ban Hộ Niệm vẫn thường xuyên tới cầu an cho mẹ. Gần hai năm nay, mẹ bị lẫn (Alzheimer) hơi nhiều, có lẽ vì bị biến chứng của bệnh tiểu đường. Có lần mẹ mơ thấy ông ngoại, thấy cậu Đôn –các vị đã ra đi từ hơn năm mươi năm trước, khi tỉnh dậy mẹ lại nước mắt ràn rụa nhớ thương. Những lần sau khi được cầu an, mẹ ngủ say một mạch tới sáng và không than phiền vì mộng mị nữa. Huyền diệu thay sức mạnh của những thời kinh!

Trưa thứ Bảy, 29 tháng 7, 2006. Buổi trưa sau 12 giờ, một người bạn thân của gia đình chúng tôi, anh Ng. Y đến thăm mẹ. Chúng tôi đứng trong phòng với mẹ hơn nửa tiếng.

Gần 1 giờ trưa, tôi mời anh bạn ra phòng ngoài dùng bữa trưa. Chúng tôi vừa ngồi xuống sửa soạn ăn thì anh H. gọi tôi vào trong. Anh bảo tôi:

“Mẹ mới đi rồi, lúc 1 giờ trưa, bình an lắm. Anh lỡ gọi mẹ lại, mẹ mở mắt nhìn anh. Anh thưa với mẹ: ‘Thôi mẹ đi vui, chúng con sẽ cầu Phật độ cho mẹ’ Thế là mẹ đi.”

Như vậy là mẹ đã đi, đi thật rồi. Mười tám năm trời ở với mẹ tôi không hiểu hết tình mẹ bao la, lòng mẹ dịu hiền thế nào. Thầy Nhất Hạnh viết về mẹ, một đoạn văn (Bông Hồng Cài Áo) mà tôi nghĩ không thể có một bài viết, khúc ca, một bài thơ nào ngọt ngào mà đậm thắm hơn

...Một bầu trời thương yêu dịu ngọt, lâu quá mình đã bơi lội trong đó, sung sướng mà không hay, để hôm nay bừng tỉnh thì thấy đã mất rồi. Người nhà quê Việt nam không ưa cách nói cao kỳ. Nói rằng bà mẹ già là kho tàng của yêu thương, của hạnh phúc thì cũng đã là cao kỳ rồi. Nói mẹ già là một thứ chuối, một thứ xôi, một thứ đường ngọt dịu, người dân quê đã diễn tả được tình mẹ một cách vừa giản dị vừa đúng mức:

***Mẹ già như chuối ba hương
Như xôi nếp một, như đường mía lau.***

Ngon biết bao! Những lúc miệng vừa đắng vừa nhạt sau một cơn sốt, những lúc như thế thì không có món ăn gì có thể gọi được khẩu vị của ta. Chỉ khi nào mẹ đến, kéo chăn đắp lên ngực cho ta, đặt bàn tay (Bàn tay? hay là tờ trời đầu la miên?) trên trán nóng ta và than thở "khô chưa, con tôi", ta mới cảm thấy đầy đủ, ấm áp, thấm nhuần chất ngọt của tình mẹ, ngọt thơm như chuối ba hương, dịu như xôi nếp một, và đậm đà lịm cả cổ họng như đường mía lau. Tình mẹ thì trường cửu, bất tuyệt; như chuối ba hương, đường mía lau, xôi nếp một ấy không bao giờ cùng tận.

Mười tám năm ở với mẹ... rồi mười sáu năm bỏ mẹ sang đến nước Mỹ. Tôi bận rộn, tôi mãi mê hết cuộc hành trình này đến những giấc mơ đời khác, để không biết là bên cạnh mình có một kho tàng thương yêu mà *hôm nay bừng tỉnh thì thấy đã mất rồi*. Tôi đã mất cả một kho tàng của yêu thương và hạnh phúc mà khi có tôi chưa biết trân quý. Tôi chợt nhớ một khúc nhạc rất thiết tha của **Võ Tá Hân** trong CD **Những Ngày Bên Mẹ** gần đây của anh:

*Thao thức canh trâu dạ héo hơn
Ví như băng giá lạnh trong hồn
Niềm đau mắt mẹ còn tro đó
Ân đức cao vời tợ Thái sơn*

*Mẹ hỡi giờ đây mẹ chốn nào?
Biết chăng con nhớ mẹ con sầu
Có nghe con gọi trong nước mắt
Mẹ hỡi bây giờ mẹ ở đâu?*

(Bây Giờ Mẹ Ở Đâu, thơ Lê Ngọc)

Tiếng hát của Vân Khánh trong giọng Huế thật truyền cảm và tha thiết, từng nốt nhạc, từng lời thơ như rót vào tai tôi. Lòng tôi lúc này như có ngàn mũi kim châm, tôi muốn chạy đến níu mẹ lại mà nào có ích gì. Con trẻ hay người lớn mà mất mẹ thì cũng khổ

chẳng kém gì nhau. Tôi biết sẽ có một ngày mẹ ra đi, nhưng biết không có nghĩa là có thể chuẩn bị cho nỗi nhớ tiếc tràn đến như giông bão khi mẹ ra đi.

*Năm xưa tôi còn nhỏ
Mẹ tôi đã qua đời
Lần đầu tiên tôi hiểu
Thân phận trẻ mồ côi*

*Quanh tôi ai cũng khóc
Im lặng tôi sầu thôi
Để dòng nước mắt chảy
Là bớt khổ đi rồi...*

*Hoàng hôn phủ trên mộ
Chuông chùa nhẹ rơi rơi
Tôi thấy tôi mất mẹ
Mất cả một bầu trời*

*Ôi trời cao xa thăm
Có nghe rõ lời tôi
Từ trần gian cát bụi
Tôi đã mất mẹ rồi!*

([Mất Mẹ](#), thơ Xuân Tâm và Bảo Uyên)

Đó là tâm trạng của tôi bây giờ, tôi đã *mất cả một bầu trời*, một bầu trời đầy yêu thương, bấy lâu nay tôi đi dưới bầu trời ấy mà nào có hay. Bài thơ **Mất Mẹ** của **Xuân Tâm và Bảo Uyên**, giản dị mà thật là thấm thía. Nước mắt tôi ướt đầm trên má khi nghe những lời nhạc như quyện vào thơ. Tôi vẫn ưa thích bài thơ này nhưng đến bây giờ mới thực sự cảm nhận được cái nỗi đau da diết và thiết tha của nó. Thật là một tình cờ đến lạ lùng. Anh Võ Tá Hân mới gửi tặng tôi CD này tháng trước. Vừa nghe tôi đã thích ngay vì nó có nhiều bài về Mẹ, bài nào cũng nói rõ được tâm trạng của người con xa mẹ và nhất là *người con mất mẹ*. Tôi thấm thía nhất là **Thánh Thơ Mẹ Về**, thơ **Tuệ Kiên**

*Con khóc mẹ lệ rơi thốn thức
Cảnh từ ly thật quá đau thương
Mẹ đi rồi ngõ trúc vắng tanh
Đàn con trẻ từ nay mất mẹ*

*Đâu dáng mẹ từ bi thuở ấy
Chờ đàn con tan lớp học về
Trước bàn thờ đâu còn dáng mẹ
Tay lần tràng miện khế Nam-mô*

*Mẹ niệm Phật Di Đà sớm tối
Lạy Quan Âm Bồ Tát tinh chuyên
Niệm hồng danh Chư Tổ Thánh Hiền*

Cầu tịnh độ Tây Phương Cực Lạc

*Mẹ đi rồi cháu con ngơ ngác
Thấy vô thường man mác buồn tênh
Đời như chiếc lá bông bèo
Chiếc thân tứ đại lênh đênh bến nào?*

*Theo ánh Đạo chuyển tâm Bồ Tát
Trộn đời nương Phật pháp huân tu
Xa lìa trần cấu ngục tù
Ta bà cõi tạm, phù du hão huyền*

*Buông xác phàm thuyền đà mục nát
Trộn đời tu vun phước trợ đời
Vượt qua bờ giác Mẹ ơi!
Tây Phương cõi tịnh thánh thời Mẹ về.*

([Thánh Thời Mẹ Về](#), thơ Tuệ Kiên)

Phải rồi, để cho mẹ đi để mẹ còn về cõi Tịnh. Mình giữ mẹ ở lại khi thân xác đã mỗi mòn thì thật là tội nghiệp cho mẹ. Tôi đã được thật nhiều an ủi từ ý thơ giòng nhạc, nhất là ở hai đoạn cuối của bản nhạc. Tôi có cảm tưởng đang nghe một bài hợp tấu cổ điển, một Funeral March - thật buồn nhưng cũng thật trang trọng. Chín mươi mấy năm trôi mẹ ở với chúng tôi, thời gian dù có dài đến mấy cũng chỉ là *ta bà cõi tạm, phù du hão huyền mà thôi*. Chúng ta, trong giờ phút đau thương của tử biệt sinh ly, đau khổ càng đau khổ hơn khi chấp cái vô thường là cái thường hằng. Bài học vô thường ở trước mặt chúng ta mỗi giây, mỗi phút. Tôi chợt nhớ đến một bài pháp thoại của Thầy Trúc Thông Phổ mà tôi đã được nghe qua: “*Chết Cũng Là Một Pháp Tu*”. Sự ra đi của người thân là một cú “sốc” mạnh giúp chúng ta nhận rõ chân lý bất di bất dịch “sinh, lão, bệnh, tử” mà Đức Phật đã dạy từ hơn hai mươi sáu thế kỷ trước. Phật pháp đã cho tôi những phương thuốc vi diệu mà tôi sẽ phải đem dùng trong những ngày sắp tới để qua khỏi nỗi đau to tát này.

Mẹ tôi mất vào buổi trưa, nhưng chúng tôi dặn nhà quản gần nửa đêm mới đến đem mẹ đi để thần thức của mẹ được ít nhất 8 giờ yên nghỉ. Bố tôi mặc quần áo tươm tất đi chậm đến bên giường, cầm tay mẹ một hồi lâu, Bố nói:

“Thôi bà đi vui vẻ nhé, hai tháng nữa tôi sẽ theo bà!”

Trong tiếng cầu kinh của Ban Hộ Niệm Đạo Tràng L. H. cả gia đình chúng tôi đã từ biệt mẹ tôi, chờ đến ngày phát tang,

Trưa Thứ Sáu, 4 tháng 8, 2006. Hôm nay là Lễ Phát Tang của mẹ. Tất cả họ hàng nội, ngoại gần xa, bạn bè đã tề tựu đông đủ. Trong tiếng đọc kinh của quý Chư Tôn Đức Chùa B.N. và quý vị Ban Hộ Niệm Đạo Tràng L.H. hai người nhân viên nhà quản đặt mẹ vào trong áo quan. Mẹ nằm đó yên lặng như trong một giấc ngủ. Mẹ ơi, mẹ ngủ yên nhé! Mai này mẹ đi về cõi Tịnh, hết những đau thương phiền lụy của cõi ta bà ô trược này. Các chị đẩy xe lăn đưa bố tôi đến trước linh cữu của mẹ. Bố yên lặng một hồi lâu

rồi gạt giòng nước mắt, không nói gì hơn, có lẽ những gì đáng nói bố đã nói, những gì làm được bố đã làm lúc mẹ còn sinh tiền. Sau đó mọi người đưa bố tôi về nhà nghỉ ngơi. Bố đã chín mươi chín tuổi ta, sức đã cạn kiệt sau gần một năm vật lộn với căn bệnh ung thư.

Chủ Nhật, 6 tháng 8, 2006. Hôm nay là Lễ Hòa Táng của mẹ. Sắp đến giây phút từ biệt mẹ vĩnh viễn. Chút nữa đây khi ngọn lửa thiêu đốt xác thân giả hợp của mẹ thành tro bụi, chúng tôi sẽ còn gì để nhớ về mẹ. Tôi nhớ lời dạy của Bát Nhã Tâm Kinh:

Nghe đây Xá Lợi Tử: Sắc chẳng khác gì không, không chẳng khác gì sắc. Sắc chính thực là không, không chính thực là sắc. Còn lại bốn uẩn kia, cũng đều như vậy cả. Xá Lợi Tử nghe đây: Thế mọi pháp là không, không sanh cũng không diệt, không thêm cũng không bớt, không như cũng không sạch. Cho nên trong tánh không, không có sắc, thọ, tưởng. Cũng không có hành thức, không có nhãn, nhĩ, tỉ, thiệt, thân, ý sáu căn. Không có sắc, thanh, hương, vị, xúc, pháp -sáu trần

Hãy lấy cặp mắt tuệ giác mà Phật pháp đã cho ta để nhìn thật rõ, nếu nhìn như thế, tôi sẽ thấy mẹ chẳng đi đâu cả, mẹ vẫn còn đó trong tất cả các anh chị em, con, cháu nội ngoại chung quanh đây, và ngày nào chúng tôi, các con cháu vẫn tiếp tục hạnh nguyện của mẹ, ngày đó mẹ vẫn luôn luôn ở cạnh chúng tôi.